

TIJDSCHRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

18^e Jaargang

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1910

J. C. CHAPLAIN.

12 Juli 1839—13 Juli 1909.

Het Institut de France te Parijs. Door een eng poortje komt men in een kleine rustige provinciale straat te midden van de reusachtige roezemoezige wereldstad; in de verte hoort men de rijtuigen ratelen, de auto's tuffen, de Seinebootjes fluiten. Door een nauwen gang bereikt men een niet groot, overvol atelier; overal gipsafgietsels, modellen van medailles, hier en daar een statuetje en te midden van al dat wat rommelige materiaal een forsche ineen-gedrongen gestalte, met een innemend, maar zeer persoonlijk, energiek gelaat. Wij staan in het atelier van den medailleur CHAPLAIN en voor den grooten kunstenaar.

CHAPLAIN is helaas onlangs overleden en wij willen pogen een overzicht van zijn werk te geven en aan te wijzen de plaats, die hij ingenomen heeft op het gebied der moderne Fransche medaille.

Zooals onzen lezers vermoedelijk bekend is, kwam er in 1866 een groote omkeer in de kunst der Fransche medaille. Tot dien tijd werden er wel penningen gemaakt, zelfs vele, maar het waren meest, technisch, met zorg bewerkte stukken, die echter bezieling en kunstwaarde misten.

Het nationale Fransche volkskarakter is een uitnemende drijfkracht om het slaan van penningen te bevorderen. In 1792 zeide DAVID in de Convention Nationale:

„Ik wensch, dat er penningen zullen geslagen worden, ter herinnering aan alle roemrijke of gelukkige gebeurte-

nissen, die onder de Republiek voorgekomen zijn of die nog zullen te herdenken zijn." Onder NAPOLEON, de Restauratie en later nog is men die traditie getrouw gebleven, maar de medailleurs waren meest personen, opgevoed in de bewerking der metalen, zij kwamen voort uit de wapenfabrieken, horlogemakersateliers of goudsmidswerkplaatsen. Wel werd er van overheidswege in den aanvang der 19e eeuw alles gedaan om de medailleerkunst te beschermen, een prix de Rome werd ingesteld, twee plaatsen in het instituut waren beschikbaar gesteld, NAPOLEON zorgde overvloedig voor te memoreeren feiten, maar toch kan men niet spreken van een bloeiende levende kunst. Slaafs volgt men de modellen, die de Romeinsche munten leverden en koud als het metaal, waarvan zij vervaardigd waren, bleven de penningen.

Een enkele uitzondering vormde de kop van LODEWIJK XVIII op een munt door MICHAUT; dit is inderdaad een meesterstuk en aardig zeide men daarvan: „wanneer men achteloos een vijf francs nedergooit, denkt men er niet aan, dat men een kunstwerk in de handen had." Ook waren sommige reliëfs van DAVID D'ANGERS mooi en frisch van uitdrukking en vooral is er in het werk van CHAPU veel aantrekkelijks. Een plaquette GILBERT, is te beschouwen als een der voorloopers van de moderne medailles, het is een uitnemend gemodelleerde mannenkop, met hoed op het hoofd.

De beeldhouwer-medailleur OUDINÉ is, vooral in zijn later werk, een der voorgangers geweest van de nieuwe beweging, maar — en dit is een eigenaardige bijzonderheid— hij is dit geworden onder den invloed van een zijner leerlingen. Wel was hij, daar zijn werk onder den invloed van INGRES stond, zich reeds meer vrij gaan ontwikkelen, hij begon zich los te maken van de traditie, zijn compositiën werden vrijer, zijn geheele werk frisscher en rijker, maar zijn eigenlijke inspiratie kreeg hij door PONSCARME.

PONSCARME was een eenvoudige boerenzoon, die eerst voor priester werd opgeleid, maar nog jong reeds in Parijs kwam om daar bittere armoede te lijden. Honger, ziekte, nood vervolgden hem en het heeft al zeer weinig gescheeld of de vader der moderne medaille was onbekend gestorven in een der Parijsche hospitalen.

Dank zij den departementalen Raad der Vogezen, kreeg hij een klein subsidietje en kon blijven studeeren.

Heel ongeregeld kwam het geld en er waren dagen, dat hij niet at, zijn laatste sou was verdwenen en zijn beddelakens lagen in den lommerd. Tragisch klaagt hij: „ik geloof, dat ik in het levensboek ben opgeschreven om nooit gelukkig te zijn.” Toch kwam er uitkomst: de subsidie werd verhoogd en in 1863 begon hem de zon der officieele bescherming te verwarmen. Zijn werk trok de aandacht van den keizer en kalme, gelukkige dagen braken aan. In 1866 maakte hij zijn zoo beroemde NAUDET-medaille, een kop van eenen vriendelijken ouden man met geestige trekken om mond en lippen. Deze penning was daarom zoo merkwaardig, omdat gebroken was met de traditioneele koude wijze om den kop scherp op het fond te zetten, fond en kop zijn één harmonisch geheel, waaraan het opschrift zich aansluit. Op de medailles van de eerste helft der negentiende eeuw vormden kop, fond en opschrift drie afzonderlijke elementen, die nu tot één werden vereenigd. Zeer juist karakteriseert ORLIAC 1) zijn werk „Il pensa qu'il fallait non pas traiter la médaille comme un bijou sec et strictement décoratif, mais faire à la fois une oeuvre précise et vivante.”

Op dien eens ingeslagen weg ging PONSCARME voort; zijn LOUIS BLANC en EDGAR QUINET zijn voortreffelijke stukken. Zeer terecht zegt nog ORLIAC: „PONSCARME dans notre

1) G. A. ORLIAC. HUBERT PONSCARME *et l'évolution de la médaille au XIXe siècle*. Paris 1907.

époque avide de gloire bruyante menait donc ses élèves non pas à la conquête des succès officiels mais à la poursuite d'une forme d'art d'une belle élévation et d'une impeccable pureté."

Zijn invloed is ontegenzeggelijk zeer groot en zeer heilzaam geweest; hoewel de officieele autoriteiten der munt tegenstribbelden, won toch de nieuwe richting veld en een zijner meest verdienstelijke vertegenwoordigers was CHAPLAIN.

JULES CLÉMENT CHAPLAIN werd 12 Juli 1839 geboren te Mortagne en bezocht in 1857 de Ecole des Beaux Arts; in Parijs genoot hij onderwijs van IOUFFROY, eenen beeldhouwer en OUDINÉ, den medailleur, dien wij hierboven noemden.

In 1860 behaalde hij zijn eerste onderscheiding, den tweeden prijs voor het concours de Rome. Het onderwerp was een krijger, een palmtak nederlegend op het altaar van MARS; in 1863 won hij den eersten prijs voor het medaille-concours met een „MERCURIUS eenen panther te drinken gevend," ook sneed hij voor dien wedstrijd een gemme met eenen MERCURIUS-kop.

Als vele jeugdige kunstenaars in het groote Parijs, kende hij moeilijke tijden en moest modellen voor knopen van livrejassen en karwatsknoppen maken. In 1864 gaat hij naar Rome en keert in 1868 terug.

Zijn verdere medailleurs- en kunstenaars-loopbaan was vrij rustig, alleen was hij eenigen tijd artistiek directeur aan de Sèvres-porseleinfabriek, hij werd begiftigd, als alle Fransche kunstenaars, met de traditioneele eerbewijzen.

In 1878 krijgt hij in den „Salon" de medaille eerste klasse na in 1872 een medaille 2de klasse te hebben bemachtigd. In 1881 wordt hij lid der Académie des Beaux-Arts, in 1877 ridder, in 1880 officier van het legioen van eer.

Zijn eerste bepaald meer belangrijke opdracht was de bekroningspenning voor de tentoonstelling van 1867. Voorzijde een mooie kop van NAPOLEON III, keerzijde

gebruikelijke bekronings-symboliek, van geniën met fakkels, vrouwen, die kunsten en wetenschappen personifieeren enz. Trouwens in de symbolische keerzijden is CHAPLAIN over het algemeen veel minder gelukkig dan in zijn voorzijden, die meest portretten vertoonen. Zoo b.v. de penning, vervaardigd bij het bezoek der Russische vloot te Toulon; daar vertoont de keerzijde een gezicht op de haven, waarin de Russische schepen voor anker liggen, een symbolische vrouwefiguur wuift met een niet mooi gebaar in de richting der schepen (32). 1) Toch zijn er stukken, waarvan de keerzijden een mooie gedachte goed uitgevoerd weêrgeven, al bereikt CHAPLAIN nooit wat o. a. ROTY met zijn schitterend geconcipeerde keerzijden bereikt, wij denken aan den Club Alpin (62), de CAMPBELL medaille (69) en voor alles aan den kleinen penning uitgegeven ten bate van de liberées de St. LAZARE, die in diepen weemoed en ellende ter nedergezonden vrouwegestalte, alleen, aan de zich lang uitstrekkende Seine-kaden.

Op de volgende keerzijden van CHAPLAIN vestigen wij nog de aandacht. Hem wordt opgedragen om eenen penning te ontwerpen naar aanleiding van de verkiezing van CASIMIR PÉRIER tot President der Fransche Republiek. Juist was CARNOT te Lyon vermoord en het gold de quaestie, om in de verkiezingsmedaille van zijn opvolger te leggen een toespeling op zijnen zoo wreeden dood; nu is CHAPLAIN er in geslaagd die moeilijke opdracht zeer mooi op te lossen. Een in diepen rouw gehuldeslanke vrouwegestalte, Frankrijk verpersoonlijkend, nadert de stemurn en werpt met een edel gebaar het stembriefje in de bus (36) 2). Dit is mooi, eenvoudig gedacht. Nog is er een diep gevoelde keerzijde van zijn hand.

1) De achter de penningen tusschen haakjes geplaatste cijfers geven de nummers aan, waaronder de penningen afgebeeld staan in het werk „*Les Médailles et Plaquettes modernes*”

2) Afgebeeld pl. II, No. 1

In 1885 wilde men herdenken de leerlingen van de Ecole des Beaux Arts, die in 1870-1871 voor het vaderland gesneuveld waren. De Parijsche stedemaagd wordt door den kunstenaar voorgesteld, gehuld in een wijden soldatenmantel, staande op de wallen der belegerde stad, aangeduid door de groote gebouwen: het Pantheon, het Hôtel des Invalides en de Notre Dame. (30).

Aandacht verdient nog de keerzijde van den penning op eene vereeniging, die aan de arbeidersbevolking van Parijs goede en goedkoope woningen verschaft.

In plaats van nu het complex der woningen zelf weer te geven, zooals b.v. op de Nederlandsche penningen ter eere van HOOGENDIJK VAN DOMSELAAR, of door min of meer zware symboliek, heeft CHAPLAIN midden in het volle leven gegrepen en toont ons een gelukkig huiselijk interieur. De arbeider, een smidsgezel waarschijnlijk, zit aan tafel terwijl hij vroolijk een klein kindje hoog in de armen opheft, naast hem schept moeder de vrouw soep uit een dampende terrine. Aardig is weergegeven een beeld van gelukkige welvaart. (40). Toch mogen wij hier een opmerking niet achterwege laten — het is te veel schilderij — ons inziens is het een fout, wanneer er een verflauwing der grenzen komt tusschen het meer sculpturale der medailleerkunst en het meer picturale der schilderkunst. Zeer vele der moderne Fransche en vooral ook der Oostenrijksche medailles vervallen in deze fout, men ziet er de dwaaste huiselijke tooneeltjes op en de kunstenaars hebben blijkbaar het monumentaal karakter van den penning vergeten. Van de oudere medailles van CHAPLAIN zijn er zeer vele met symbolische voorstellingen zoo: Teekenonderwijs, Opening Suez-kanaal in 1871, Concours Scolaires, medaille voor den Salon in 1874, voor het Conservatoire in 1877, voor het Electriciteits-congres in 1881, Spaarbanken, met een aan het gewone leven ontleend tooneeltje, evenals op die van de goedkoope arbeiderswoningen.

Doch wij hebben CHAPLAIN nog lang niet in zijn volle kracht en ware beteekenis gezien. Hij was verreweg de knapste portretmedailleur onzer dagen. Naar onze meening komt de gedenkpenning het meest tot zijne ware beteekenis en tot haar hoogste kracht, wanneer daarop beeltenissen worden wedergegeven. Wanneer wij terugdenken aan de Italiaansche condottieri, de Neurenbergsche patriciërs, de Hollandsche stadhouders, de Spaansche en Fransche koningen, onzen gepruikten WILLEM III, den breedten kop van LODEWIJK XIV, de Duitsche vorsten, den Romeinschen NAPOLEON-kop, welk een beeld van verscheidenheid, van immensen rijkdom! En wat een belangrijke serie is CHAPLAIN daar niet aan komen toevoegen! Vooraf een opmerking: dat namelijk de oudere portretmedailleurs door kleeding, haardos, wapenrustingen, bepluimde hoeden, veel meer hulpmateriaal hadden dan de kunstenaars onzer dagen, die meest verdienstelijke burgerheeren weer te geven hebben. Doch hoe uitnemend heeft CHAPLAIN zich niet van die moeilijke taak gekweten!

Zijn oudste portretmedaillon werd in Rome gemaakt en gaf weder den directeur der Fransche school aldaar, den heer SCHNETZ; een paar maal gaf hij daarna keizer NAPOLEON III (tentoonstelling 1867, opening Suez-kanaal 1870). Als historieportretten sluiten zich hierbij aan AMPÈRE, (1775-1836) en MOLIÈRE (op een jeton van het Théâtre Français.)

De eigenlijke serie portretten van verdienstelijke of hooge tijdgenooten begint met maarschalk MAC-MAHON (13) een stoere militaire kop. Wij zullen alleen de aller voor- naamste en belangrijkste noemen en wel: ALBERT DUMONT, EUGÈNE GUILLAUME, LAURENS, JULES SIMON. Dit is onder de oudere een der meest geslaagde portretten, er heerscht zulk een innige rust en in de uitdrukking van het gelaat aan de voorzijde en in de lezende vrouwegestalte aan de keerzijde, er is volkomen éénheid. De prachtige

haast Olympische kop van MEISSONNIER (20) munt uit door de schitterende behandeling van haar en baard. Verder vermelden wij GOUNOD, DELAUNAY (21) en BONNAT.

Zeer eigenaardig van uitdrukking nog is de kop van LOUIS LEGRAND, die gedurende 60 jaar priester was.

Vóór allen is misschien in deze periode testellen CAMILLE SÉE (24), een uitnemend uitgevoerde karakterkop van een gedistingueerd Franschman. Het is zoo suggestief om dezen kop van een intellectueel, zeer hoog staand man, typeerende de beschaving van het eind der 19de eeuw eens te leggen b.v. naast eene medaille met de beeltenis van SIGISMUND DE MALATESTA, met zijn energiek en tegelijk sluw gelaat. Zulk een vergelijking is leerzamer dan het lezen van tientallen geleerde verhandelingen. In alle opzichten is de SÉE-medaille voortreffelijk, de behandeling van baard en haar is met de grootste zorg uitgevoerd.

CHARLES ROUX (125), een Marseillaansche koopman, is weder een geheel ander type, de keerzijde van dezen penning is uitsterst smaakvol gemodelleerd, in de wolken troont MERCURIUS, terwijl op den achtergrond zich wazig de stad Marseille uitstrekt.

In 1893 werd de staatsman FERRY (30) door CHAPLAIN in metaal vereeuwigd; het is een eigenaardig droog gelaat, waarin eene uitdrukking van groote karaktervastheid en doordringskracht den boventoon voert.

In 1894 wordt TILLAUX gehuldigd, TILLAUX is het type van den Franschen geleerde, een streng gelaat met de gebruikelijke bakkebaardjes, de lippen dun en eng samengeknepen, onbeminnelijk, een lastig heer om bij examen te doen! Ook hier weder de meesterlijke gave van den kunstenaar om juist het typisch karakteristieke te grijpen. In dezelfde geleerde richting ligt de medaille van den vice-rector der Parijsche hoogeschool GRÉARD.

Beminnelijker is de kop van CASIMIR PÉRIER (48) een door en door fatsoenlijk gelaat, met zachte uitdrukking, maar

onder die zachtheid een onverzettelijke wil. PÉRIER, VAN DER WIJCK (286) 1) en LOUBET (130) zijn de eenige personen, die CHAPLAIN op medailles gebracht heeft en waarvan ik de gelijkenis kan beoordeelen en dan is die treffend. CHAPLAIN moet een geducht menschenkenner geweest zijn en zijn scherpe oogen keken heel wat dieper dan het vleesche-lijk omhulsel, zij zagen in de ziel van dengeen, die voor hem poseerde. En het is ook zoo aantrekkelijk in zijn werk, dat hij zoo waar is; zonder eenig gevele of eenige mooimakerij geeft hij den persoon weder, zooals hij gevoelt, dat hij zijn moet, dat hij is. Noemen wij nog CHARLES GARNIER, JEAN LOUIS PASCAL, EMILE LOUBET, een goed oud heer, HENRY BERTHELOT (367) en VAN DER WIJCK (286).

Doch niet alleen de mannekoppen wist hij op treffende wijze weer te geven, ook de vrouwen en kinderen. Het is eigenaardig te zien, hoe de medailles met vrouwe-beeltenissen een geheel ander karakter hebben. Het verschil ligt niet alleen in het feit, dat de portretten zijn van personen van een ander geslacht, maar de geheele medaille is anders..

Wij noemen JEANNE MATHILDE CLAUDE (18) een hooghartige vrouw, LAETITIA RAPHAËL (22), ANNE GERMAINE, HELÈNE en ANNE DE BRANCOVAN (26, 28), zeer jonge meisjeskoppen, ook hier weer is het zoo suggestief ze in gedachte eens te plaatsen naast een meisjeskop op een Italiaanschen Renaissance-penning, wij denken b.v. aan ISOTTA DI RIMINI.

HELENE BIBESCO (31). De keerzijde van dit stuk is niet gelukkig; een engel met bloemen zwevend boven een piano. Buitengewoon is JULIA BARTET (34), de bekende Parijsche tooneelspeelster.

Ten slotte vermelden wij zijn kinderkopjes. Met liefde en groote zachtheid behandeld zijn de kopjes van zijn vier eigen kinderen, LOUISE, MARCEL, SUSANNE, MAURICE (16),

1) Afgebeeld pl. II No 2.

ook hier is de kunstenaar weder zoo waar geweest, 't zijn doodeenvoudige zeer zeker niet geffatteerde kindergezichtjes, die leuk en open de wereld instaren

Zoo hebben wij een vluchtig beeld pogen te geven van CHAPLAIN's werk en wat is dan de eindindruk ? Wel voor alles, dat CHAPLAIN in hart en nieren werkelijk medailleur was niet een beeldhouwer, die ook een medaille kon maken, maar hij was door en door medailleur Dit is aan alles te zien, aan het forsche en toch niet overdreven relief, aan den uitnemenden vorm der letters van op- en omschriften, aan de plaatsing van de koppen op het veld, men zal hem nooit betrappen op een ontactvolle wijze om het hoofd dwars door een omschrift te steken, hij verdeelt zijn inscripties steeds op uiterst smaakvolle en gelukkige wijze Ook vervalt hij niet in het euvel van vele overigens talentvolle Fransche medailleurs, dat hij te „flou” wordt (wij denken aan YENCESSE)

In CHAPLAIN is een groot kunstenaar verloren gegaan een der allereersten uit den geheelen ontwikkelingsgang van de medailleerkunst Een waar, eerlijk, krachtig kunstenaar was hij bij de genade Gods !

H J DE DOMPIERE DE CHAUTEPIF.

2.

3.

1.

